

Att sjunka in i ovetenhet

Nomadiska subjekt, humanism och posthumanism i Kerstin Ekmans *Hunden* (1986) och *Löpa varg* (2021)

Av: Robin Törning Skoglund

Handledare: Stefano Fogelberg Rota

Södertörns högskola | Institutionen för lärarutbildning

Självständigt arbete, 15 hp

Svenska IV | Vårterminen 2024

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Innehåll

Abstract.....	3
1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
2. Bakgrund.....	7
2.1 Humanism och posthumanism	7
2.2 Ekologi, antropocen och 'natur'	8
2.3 Miljö, kristen etik och humanism i läroplanen	9
3. Tidigare forskning.....	10
3.1 Övergripande om Ekman – Schottenius, Persson, Andersdotter och Lindhe	10
3.2 Ekokritiska ingångar – Jonasson, Haverty Rugg, Wright, Öhman, Billing och Forsås- Scott	11
4. Teori	15
4.1 Braidottis nomadteori.....	15
4.2 Didaktisk potential	16
5. Material och metod	18
6. Analys	19
6.1 Löpa varg	19
6.1.1 Att bli natur – en posthumanistisk öppning	19
6.1.2 Det nomadiska subjektet	23
6.2 Hunden.....	28
6.2.1 När börjar en händelse?	28
6.2.2 Nomadiska förståelser.....	31
6.3 Didaktisk potential	33
7. Slutsatser och sammanfattning	35
Käll- och litteraturförteckning	37

Abstract

This thesis aims to discuss how we should understand concepts such as humanism and posthumanism through readings of Kerstin Ekman's *Hunden* (1986) and *Löpa varg* (2021). In particular it explores the concepts in relation to the core values such as "respecting the environment" and "western humanism" that features in the Swedish curriculum.

I do so by using Rosi Briadotti's theories on nomadic subjects and Malin Alkestrand's didactic potential. Seeing Kerstin Ekman as a writer who problematize our understanding of humanism and posthumanism in relation to nature relies on the scholarly findings of primarily Linda Haverty Rugg, Marie Öhman and Anna-Karin Jonasson.

In the first part of the analysis I argue for an understanding of the character Ulf in *Löpa varg* as a nomadic subject from whoms subjectivity a struggle between the humanism and the posthumanism arises, in relation to the attacks he encounters. The second part of the analysis focuses on *Hunden* and I ascertain an understanding of the novels conflict as a subjective becoming that the canine main protagonist Den gråe undergoes. Through this we see an argument of the nature's flora and fauna as bearers of a soul in their own right. The third and final part of the analysis ties the found themes and motifs together and ponders how they could be used in the classroom.

The focal take-away from the analysis is that a combination of humanistic and posthumanistic values reigns in the novels. Sometimes the nodes of knowing and unknowing needs to be blurred to navigate through life, if life's objective is respecting both nature and the humans therein.

Keywords: Humanism, posthumanism, Kerstin Ekman, Rosi Braidotti, nomadic subject, didactic potential, nature, antropocentrism, curriculum

Nyckelord: Humanism, posthumanism, Kerstin Ekman, Rosi Braidotti, nomadiska subjekt, didaktisk potential, natur, antropocentrism, läroplan

1. Inledning

Jag tror att det är det vilda som ger glädjen. (...) vi är så instängda i en dödsdömd civilisation så att vi ser och känner glädje när vi förstår att det finns något annat. Något sårbart som vi har försummat och inte förstått att sätta värde på. Men det finns fortfarande, det vilda.¹

För Kerstin Ekman kan örnbräken vara livets stora fiende och stensöta och grönbräken dess stora glädje. I P1:s söndagsintervju sammanfattar hon någon slags genomgående tematik i sitt författarskap som naturmiljöer och landsbygden, dess folk och de udda människor som finns där.² Även om naturen hela tiden har varit närvarande i hennes författarskap sker i och med *Hunden* (1986) och *Rövarna i Skuleskogen* (1988) ett slags skifte. Här är det inte bara den perifera bebyggelsens eller det perifera könets berättelser som är intressanta, utan även de perifera varelsernas. De senaste årtiondena har det uppmärksammats i forskningen som en konflikt med humanismen och ett steg mot posthumanism i författarskapet.³ Natur och djur återkommer sedan ett flertal gånger i hennes författarskap, såväl i det skönlitterära som det essäistiska. Här utmanas den antropocentriska världsbild som har skapat denna *dödsdömda civilisation*.

Hos Michel de Montaigne och i *Första Mosebok* hittar hon formuleringar om hur den suveräna människoarten fjättras vid jordens dy och träck, vid sidan av djur som hon tvingas härska över.⁴

Var fruktsamma och föröka er och uppfyll jorden. Alla markers djur och alla himlens fåglar skall känna skräck och fruktan för er. Över dem och över allt som krälar på jorden och över alla fiskar i havet ger jag er makt. Allt som lever och rör sig skall vara er föda; allt detta ger jag er så som jag gav er de gröna örterna.⁵

Och där finns en del av en grundläggande ”kristen tradition och västerländsk humanism”⁶ som skrivs in i gymnasieskolans värdegrund. Världen är människans och ska så förbli. Men miljöer ska aktas och respekteras. Miljöperspektivet ska finnas med i undervisningen för att ”hindra

¹ Söndagsintervjun, ”Kerstin Ekman – om att försöka hitta sin plats på jorden” [Ljud], SR 12/4-2019, <https://sverigesradio.se/avsnitt/1264688> [hämtad 2024-05-21].

² Söndagsintervjun 2019.

³ Begreppen humanism och posthumanism behandlas utförligare under rubriken Bakgrund och i Tidigare forskning relateras begreppen till Ekman texter genom bland andra Haverty Rugg 1998, Öhman 2015 och Jonasson 2022.

⁴ Kerstin Ekman, *Herrarna i skogen* (Stockholm: Bonniers, 2007). Särskilt kapitlen ”De andra” och ”Herre och häst” berör de tankar om människans relation till djur och natur utifrån första moseboken och Montaigne.

⁵ Bibeln, *Första Mosebok* 9:2-3 (Bibelkommissionens översättning).

⁶ Skolverket, *Läroplan för gymnasieskolan 2011* (Stockholm: Skolverket, 2011).

skadlig miljöpåverkan” och belysa hur ”vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.”⁷

Hur ska vi inom skolans värld förhålla oss till post-, eller anti-humanistisk skönlitteratur? Utgör det en utmaning som förstärker den humanistiska etiken som skolans verksamhet vilar på? Eller bjuder en empatisk hållning som ser bortom naturen som blott en kuliss för mänsklig aktivitet eller råvara för dess överlevnad på ett motstånd som hotar humanismen?

1.1 Syfte och frågeställningar

Idén som med tiden blev den här uppsatsen började gro under en kurs i gotisk litteratur. Det motsatsförhållanden mellan det rationella och det irrationella och mellan flykt och fångenskap som jag stötte på där ledde till att jag började ompröva min läsning av Kerstin Ekmans *Rövarna i Skuleskogen* och vända mig till fler av hennes verk för att hitta inte bara miljöfrågor, utan det upplysningskritiska, posthumanistiska och ekokritiska. I det vidare farandet efter teoretiska ingångar för att problematisera sådana tendenser har jag framför allt funnit tre avhandlingar som har hjälpt mig att formulera frågeställningar och teoretiska ingångar till problemet jag ämnar undersöka; Jenny Jarlsdotter Wikströms *Materiella vändningar* (2020) och Freja Rudels *I berättandets makt* (2016).

En sak dessa avhandlingar har gemensamt är undersökandet av subjektets urholkande med hjälp av bland annat Rosi Braidottis nomadteori.⁸ Här finner jag en intressant stig att treva vidare längst. Kerstin Ekmans verk *Hunden* och *Löpa varg* (2021) placerar sig bägge två i jägarens värld, fast med två väsensskilda subjekt. Frågorna de inledningsvis ställer – *var börjar en berättelse?* och *varför är geväret oladdat?* berör subjektskap och förståelsen av vår omgivning.

Jarlsdotter Wikström och Rudels ställer två liknande frågor som kan ses som centrala för deras respektive avhandlingar: ”Vad händer efter att det maskulina, västerländska, kroppslösa, hegemoniska – kort sagt mänskliga – subjektet urholkats, visat sig vara en tankemässig återvändsgränd?”⁹ och ”Vilka spår har tomrummet efter människan (...) satt i romanen, i

⁷ Skolverket 2011.

⁸ Braidottis nomadbegrepp diskuteras i teoridelen och löpande under analysdelen.

⁹ Jenny Jarlsdotter Wikström, *Materiella vändningar: läsningar av Parland, Lispector, Berg och Byggmästar*, doktorsavhandling (Umeå: Umeå universitet, 2020), <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1416720/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2024-05-21], s. 13.

berättandet, i karaktären, i synen på människan, kvinnan, kroppen och makten?”¹⁰ Det är frågor som knyter an till det jag famlar efter i inledningen och till de frågor som agerar frågeställningar i den här uppsatsen: Hur kan vi skönja diskussionen om humanism kontra posthumanism genom läsandet av Ekmans två romaner *Hunden* och *Löpa varg*? Vilka förståelser för naturen erbjuder läsningar av Ekman genom dessa begrepp? Och hur kan detta användas för att aktualisera den didaktiska potentialen utifrån läroplanens värdegrund i förhållandet till framför allt begreppen ”miljö” och ”västerländsk humanism”?

¹⁰ Freja Rudels, *I berättandets makt: om tre romankroppar av Per Olov Enquist*, doktorsavhandling (Åbo: Åbo Akademi, 2016), https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/124732/rudels_freja.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtad 2024-05-21], s. 21.

2. Bakgrund

2.1 Humanism och posthumanism

Även om humanismens rötter löper djupt kan de sägas få form och verkligt hegemonisk makt under 1600-talet, delvis genom den franska filosofen René Descartes. Det finns såklart tidigare exempel att peka på, men i linje med den Linda Haverty Rugg-text som kommer att diskuteras senare och utifrån Marie Öhmans överblick blir just Descartes ett passande startskott för en läsning av Ekmans romaner. Att ta till sig hela den cartesianska filosofin är övermäktigt inom denna uppsats ramar, men eftersom vi kommer att stöta på idéer om humanism och posthumanism i Ekmans verk ämnar jag ändå att försöka skissa några lösa konturer. Det som föds under 1600-talets vetenskapliga revolution är en uppfattning som ger människan ännu starkare ställning som alltings mitt. Med Öhmans ord är Descartes den som ”sår fröet till den så växtkraftiga föreställningen om ett kunskapsalstrande och självmedvetet subjekt som själva ursprungsplatsen för meningens och världens tillblivelse.”¹¹ Med denna förståelse skiljer sig människan från allting annat, och det andra får bara mening i relation till människan. Djur reduceras till mekaniska kroppar, utan förnuft och i förlängningen till kroppar som inte ens förmår känna lidande eller smärta. Ett liknande inringande av Descartes filosofi återkommer hos Haverty Rugg och i Anna-Karin Jonassons avhandling *Gränskronotopen och upplösningen av formens värld* (2022). Även hos Öhman går det att hitta liknande tankar om vad humanism är och hur det går att hitta som motiv i Ekmans författarskap.¹² Genom humanismen skapas alltså en tydlig skiljelinje mellan människa och djur, där de förnuftiga subjekten genom sin rationalitet kan kolonialisera naturen. Carolyn Merchant har kallat denna vändning en ”naturens död” i den mening att naturen tidigare sågs som något i sig självt levande, till att nu bli livlös materia som endast kan göras levande genom mänsklig inverkan.¹³ Denna vetenskapliga revolution, som inom historievetenskapen brukar ses som ett förled till upplysningstiden och den industriella revolutionen, föder alltså det tankegods som eldar på den fossila ekonomin, djurförsök, skogsskövling, industriell slakt, bottentråning och genmanipulerade livsmedel.

¹¹ Marie Öhman, ”Från humanism till posthumanism”, i *Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Humanism och posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red. Sture Packalén (Litteratur och språk, 5) (Västerås: Mälardalens högskola, 2009), <https://mdh.diva-portal.org/smash/get/diva2:338118/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2024-05-21], s. 76.

¹² Se Haverty Rugg 1998, Jonasson 2022 och Öhman 2015. Närmare beskrivningar återkommer under rubriken ”Tidigare forskning”.

¹³ Öhman 2009, s. 79.

Under 1900-talets senare hälft börjar teknologiska landvinningar luckra upp det mänskliga inom humanismen. En posthumanistisk teoribildning börjar fråga sig om det ens är möjligt att dra skarpa linjer mellan människa och maskin, när hjärtat är en pacemaker, benet en protes och insulinproduktionen kommer från en extern insulinpump fylld av kemiskt framställt insulin. Linjerna går att dra längre tillbaka i idéhistorien, till Darwins inordnande av människan i djurvärlden, Marx och Engels syn på humanismen som ideologi snarare än filosofi och Freuds betoning av det driftstyrda snarare än rationella.¹⁴ Här träder även en antihumanistisk hållning fram genom bland andra Foucault och dennes ”the death of God”-parafras i ”the death of Man”. Här ställs kunskapssynen på sin spets när frågan om huruvida verkligheten är en mänsklig och språklig konstruktion poneras.

För att sammanfatta föreslår Öhman formuleringen att ”posthumanismen talar om holism och hybriditet” medan humanismen talar om ”dikotomier och hierarkier”¹⁵. Medan humanismen ser människan i ett motsatsförhållande till naturen suddar posthumanismen ut dessa gränser och inkorporerar människan i natur och teknologi.¹⁶ När en posthumanistisk utveckling utmanar humanismens idé om människan förändras de etiska antaganden som ligger till grund för denna idé. Människan plockas ner från sin kulturella piedestal och ses i stället som en del av naturen, ”beroende av den och utan annat värde än den.”¹⁷

2.2 Ekologi, antropocen och ’natur’

Ekologin ”är läran om sambanden mellan organismerna och deras miljö”¹⁸. I samband med humanismen och den industriella revolutionen är det viktigt att snudda vid objektet för den mänskliga försörjningen. De resurser såväl vår art som jordens alla andra behöver för sin fortsatta överlevnad kommer från planetens ekosystem. Idag är mänsklighetens påverkan på jordklotet så pass omfattande att en ny geologisk epok föreslagits; antropocen. Startskottet för det som skulle kunna kallas för antropocen brukar föreslås vid framför allt tre olika tillfällen, i samband med istidens slutfas för 11 500 år sedan då jordbruket blev centralt i människans liv, under slutet av 1700-talet då eldandet av stenkol på allvar inte bara förändrade människans livsvillkor utan även jorden och alla dess varelser, eller vid 1950-talets kärnvapenspränningar

¹⁴ Öhman 2009, s. 83.

¹⁵ Öhman 2009, s. 88.

¹⁶ Öhman 2009, s. 88.

¹⁷ Öhman 2015, s. 192.

¹⁸ Håkan Pleijel, *Ekologi: en introduktion*, 2:a uppl. (Malmö: Gleerups, 2022), s. 11. I texten refererar författaren till att formuleringen kommer från Smith, *Elements of ecology* (2015).

och ”den stora accelerationen” inom teknologi som de är sammanflätade med.¹⁹ Även om geologerna inte är överens och den nuvarande geologiska epoken för det mesta heter holocen, är det oundvikligen omöjligt att tala om naturen utan den påverkan människor haft på den, oavsett om det handlar om artutdöende, mikroplaster eller de miljöer där de undersökta romanernas karaktärer rör sig.

Ett begrepp som ”natur” kan därför bli missvisande eftersom det väcker föreställningar om miljöer som inte är påverkade av människan. Gränserna mellan natur och kultur har suddats ut och blir svåra att helt förstå utifrån den påverkan mänsklig civilisation utövat under framför allt de senaste århundradena. Hur man ska definiera *natur* har därför blivit en tvistefråga, där natur inom citattecken har föreslagits som en omskrivning som fixerar den som en av människan upplevd och till viss del skapad miljö. Men jag kommer här att använda mig av begreppet enligt den definition Soper benämner som ett vardagsanvändande, där natur är natur och betecknar träd, gräs, stenar och så vidare.²⁰

2.3 Miljö, kristen etik och humanism i läroplanen

I den svenska gymnasieskolans läroplan stöter vi på begreppet ”miljö” sju gånger om vi inte räknar med alla formuleringar som på något sätt inbegriper skol- eller arbetsmiljö. Därtill förekommer ”hållbar utveckling” två gånger. Skrivelsen vill bland annat att vi ska verka för att miljön respekteras och att skadlig miljöpåverkan hindras. Men hur ska vi förstå dessa begrepp när de skrivs i relation till den av läroplanen efterfrågade kristna etiken och västerländska humanismen? Enligt vad jag så här långt har diskuterat i denna uppsats rymmer begreppen motsättningar. För de anställda inom skolan borde det därför genom dessa förståelser kunna uppstå konflikter kring hur skrivelserna ska tolkas, särskilt när dessa begrepp inte definieras eller ges utrymme för diskussion. Ändå är det från läroplanen och dess grundläggande värden vi ska utgå när vi till exempel väljer vilken skönlitteratur vi arbetar med i klassrummet och det är frågor av denna art vi ska behandla i dessa läsningar. Med min läsning av Ekman och problematiseringen av begreppen humanism och posthumanism vill jag alltså undersöka om läsningar som betonar icke-humanistiska förståelser av världen är förenligt med skolans värdegrundsarbete.

¹⁹ Pleijel 2022, s. 212-213.

²⁰ Kate Soper, *What is nature?: culture, politics and the non-human* (Oxford: Blackwell, 1995), s. 151.

3. Tidigare forskning

Kerstin Ekmans författarskap har rönt en del intresse inom forskningen. Bland annat har stora delar av hennes författarskap studerats i Maria Schottenius, AnnSofi Andersdotters, Helena Forsås-Scott, Cecilia Lindhés och Anna-Karin Jonassons forskning. Det som har varit av störst intresse där har dock varit de tidiga deckarromanerna, tetralogin *Kvinnorna och staden* (1974-1983), *Knivkastarens kvinna* (1990), *Händelser vid vatten* (1993), *Gör mig levande igen* (1996) och trilogin *Vargskinnet* (1999-2003). Om varken *Hunden* eller *Löpa varg* har någon betydande forskning producerats. Men det finns forskning som angriper Ekmans verk med posthumanistisk eller ekokritisk teori som ändå är av intresse för den här uppsatsen. Jag kommer här att kort och översiktligt presentera de största arbetena om Ekman för att därefter röra mig mot mer detaljerade presentationer av de ekokritiska läsningarna.

3.1 Övergripande om Ekman – Schottenius, Persson, Andersdotter och Lindhe

Den första stora avhandlingen som utgår från Ekmans författarskap lades fram av Maria Schottenius 1992. I *Den kvinnliga hemligheten: En studie i Kerstin Ekmans berättarkonst* ägnas särskilt fokus åt tetralogin *Kvinnorna och staden* och dess fjärde och sista del *En stad av ljus* från 1983. I läsningen har Schottenius sökt att utifrån texten hitta teorier och metoder som kan bidra till en fördjupad tolkning och då främst tillämpat en psykologisk, jungiansk teori om de medvetna och omedvetna dimensionerna i det mänskliga psyket. En av Schottenius viktigare teser är att *Kvinnorna och staden* kan läsas som en positiv feministisk motbild till en maskulin historieskrivning. Hon sållar även Ekman till de litterära mystikerna och menar att hennes berättarkonst på ytan är vardaglig, men att det i undertexten finns en dold mystik.²¹

År 2002 kom Magnus Perssons *Kampen om högt och lågt: Studier i den sena nittonhundratalets romanens förhållande till masskulturen och moderniteten* i vilken bland annat Kerstin Ekmans deckarromaner ägnas betydande intresse. I de resultat som kan kopplas till Ekman finns en uppvärdering av deckarromanen som Persson pekar ut Ekman som högst delaktig i, genom att agera som en uppvärderande förnyare inifrån deckargenren.²²

²¹ Maria Schottenius, *Den kvinnliga hemligheten: En studie i Kerstin Ekmans berättarkonst*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 1992).

²² Magnus Persson, *Kampen om högt och lågt: studier i den sena nittonhundratalets romanens förhållande till masskulturen och moderniteten*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 2002).

I *Det mörka våldet: Spåren av en subjektprocess i Kerstin Ekmans författarskap* (2005) återkommer de tidiga deckarromanerna och utifrån dem och Kristevas psykoanalytiska teorier om subjekt pekar Andersdotter ut viktiga återkommande metaforer som först bara kan anas och sedan får full kraft i Ekmans 90-talsverk *Knivkastarens kvinna* och *Händelser vid vatten*. Framför allt hittar Andersdotter vålds- och skuldmotiv i Ekmans verk – även i *Hunden* – och härrör detta till en katharsis, en rening, i subjektprocessen som måste upprepas.²³

När Cecilia Lindhé tar sig an Ekmans textvärld i *Visuella vändningar: Bild och estetik i Kerstin Ekmans romankonst* (2008) är det för att utröna en ”visuell gestaltning”. Genom det visuella menar Lindhé att det går att se hur Ekman problematiserar dikotomier som natur-kultur, man-kvinna och kropp-själ. Denna avhandling slår fast att det intermediala är en viktig aspekt såväl i de tre romaner som studeras – *En stad av ljus* (1983), *Händelser vid vatten* och *Gör mig levande igen* – som i hennes övriga författarskap.²⁴

3.2 Ekokritiska ingångar – Jonasson, Haverty Rugg, Wright, Öhman, Billing och Forsås-Scott

I *Gränskronotopen och upplösningen av formens värld: En studie av gränstematiken i Kerstin Ekmans trilogi Vargskinnets* (1999–2003) tar sig Anna-Karin Jonasson an Bachtins kronotopbegrepp för att identifiera och bearbeta de gränser Ekman gestaltar. Hennes avhandling är av speciellt intresse för denna uppsats dels därför att den ägnar uppmärksamhet (om än mest i förbifarten) åt *Löpa varg*, dels eftersom den använder sig av Braidotti och dennes nomadiska subjekt för att förstå några av de romankaraktärer avhandlingen behandlar. I *Löpa vargs* Ulf ser Jonasson en karaktär som har mycket gemensamt med *Vargskinnets* Ingegerd – särskilt i hur de får ”en ny syn på människan och människans ansvar.”²⁵ De trådar om skuld och bestraffning som finns i *Löpa varg* löper även genom *Vargskinnets*. I bägge verken finner Jonasson en förlåtande hållning hos Ekmans karaktärer. Frågan dryftas även i pressens recensioner av *Löpa varg*. Amelie Björck i Aftonbladet och Ulrika Milles på SVT efterlyser en konsekvent mer-än-mänsklig empati i slutet av *Löpa Varg*, medan Jonasson bejakar den

²³ AnnSofi Andersdotter, *Det mörka våldet: Spåren av en subjektprocess i Kerstin Ekmans författarskap*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 2005).

²⁴ Cecilia Lindhé, *Visuella vändningar: bild och estetik i Kerstin Ekmans romankonst*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 2008).

²⁵ Anna-Karin Jonasson, *Gränskronotopen och upplösningen av formens värld : en studie av gränstematiken i Kerstin Ekmans trilogi Vargskinnets* (1999-2003), doktorsavhandling (Åbo: Åbo Akademis förlag, 2022), <https://www.doria.fi/handle/10024/185102> [hämtad 2024-05-21], s. 234.

rörlighet Ekman vill visa upp, att det är förändringen som står i centrum, inte bestraffningen.²⁶ Jonasson ser här även tecknen på en pendling mellan en humanistisk och en posthumanistisk hållning, som kan kopplas till Braidotti, i bland annat *Löpa varg*.

Att läsa denna humanistiska dimension hos Ekman är inget nytt. Framför allt har Haverty Rugg, Rochelle Wright och Öhman gjort det tidigare. Haverty Rugg lyckas i sin artikel "Revenge of the Rats: The Cartesian Body in Kerstin Ekman's 'Rövarna i Skuleskogen'" spåra det humanistiska tankestoffet till den döda kropp som kan antas ha tillhört filosofen Descartes.²⁷ I sin läsning argumenterar Haverty Rugg för att Ekman placerar Descartes där för att kunna göra upp med den humanistiska världsuppfattningen som han är en viktig representant för. Tanken återkommer även i Wrights artiklar om Ekman.²⁸ I "Textual Dialogue and the Humanistic Tradition: Kerstin Ekman's 'Gör mig levande igen'" tas en intertextuell ansats för att placera Ekman i dialog med andra författare. Framst betonas banden mellan *Gör mig levande igen* och Eyvind Johnsons *Krilon*-trilogi (1941-1943). Bland annat hittas en desillusionerad inställning till de humanistiska värdenas möjlighet att förvandla ett skiktat samhälle till ett mer inkluderande.²⁹

Ett helhetsgrepp kring det humanistiska och posthumanistiska går att finna i det kapitel av Marie Öhmans avhandling *Det mänskligas natur* (2015) som behandlar Kerstin Ekman. De verk som ingår i läsningen är *Rövarna i Skuleskogen*, *Vargskinnstrilogin* och *Händelser vid vatten*. I fråga om hela författarskapet konstaterar Öhman att det inte råder något tvivel om att det finns ett tätt samband mellan Ekman och naturen, men att det saknas enighet i vad detta samband rymmer. Detta samband är vad som skisseras i avhandlingen och det som upptäcks är att Ekmans prosa rymmer alternativa förhållningssätt till och perspektiv på naturen och människan.³⁰ Öhman menar att "den biocentriska ansatsen i skildringarna visar hur Ekman tillskriver naturen egenvärde och subjektsstatus."³¹ Här återkommer även uppfattningen om

²⁶ Jonasson 2022, s. 234. Se även: Ulrika Milles, "Bokrecension: Löpa varg av Kerstin Ekman", *SVT Nyheter* 28/8-2021, <https://www.svt.se/kultur/kerstin-ekman-lopa-varg-recension-ulrika-milles-svt-kultur> [hämtad 2024-05-21]. och Amelie Björck, "Jägaren blir fångad av sitt byte – vargen", *Aftonbladet* 27/8-2021, <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/mr5gl0/jagaren-blir-fangad-av-sitt-byte--vargen> [hämtad 2024-05-21].

²⁷ Linda Haverty Rugg, "Revenge of the Rats: The Cartesian Body in Kerstin Ekman's 'Rövarna i Skuleskogen'" i *Scandinavian Studies Vol. 70, No. 4* (Allen Press, 1998), <https://www.jstor-org.till.biblextern.sh.se/stable/40920081?sid=primo&seq=2> [hämtad 2024-05-21], s. 22.

²⁸ Se exempelvis Rochelle Wright, "Textual dialogue and the humanistic tradition: Kerstin Ekman's *Gör mig levande igen*", i *Scandinavian studies* 2000, vol. 72 (Allen Press, 2000).

²⁹ Wright 2000, s. 290.

³⁰ Marie Öhman, *Det mänskligas natur: posthumanistiska perspektiv hos Lars Jakobson, Peter Høeg och Kerstin Ekman* (Möklinta: Gidlund, 2015), s. 189.

³¹ Öhman 2015, s. 192.

just Descartes som en slags humanismens startpunkt, då han placerar förnuftet utanför naturen.³²

Med ”Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans roman *Häxringarna*” gör AnnaCarin Billing en ekokritisk läsning av den första delen i *Kvinnorna och staden*.³³ Med hjälp av ekokritiken får den natur som gestaltas i texten större betydelse och Billing lägger mycket fokus på de kulturella och naturliga tidsuppfattningarna som kan skönjas hos romanens karaktärer. Hon slår fast att naturen alltid har varit viktig för Ekmans författarskap och även om det på ytan är mest tydligt i textproduktionen från 80-talet och framåt, så finns spåren även i de tidigare, oftare feministiskt lästa texterna.³⁴

Forsås-Scott närmade sig Ekman redan i sin avhandling *Swedish Women's Writing 1850–1995* från 1997. Men då bara som en av fem centralgestalter i den egna litterära epokindelningen 1961-1995.³⁵ Större utrymme har Ekman senare givits i tre artiklar publicerade mellan 2008 och 2014. I ”Strategies for Change. Narration in Kerstin Ekman's *Kvinnorna och Staden* and *Vargskinnet*” från 2008 intresserar hon sig för de skiftande narrativa strategierna i de två bokserierna. När Ekman växlar mellan första- och tredjepersonsberättare i de olika verken ser Forsås-Scott en dekonstruktion av status och makt. Vidare leder detta till instabila och osammanhängande världar där samverkan mellan form och innehållet är det enda som kan bringa mening.³⁶ I ”Narratives from the Margin? Welfare and Wellbeing in Kerstin Ekman's *Skraplotter*” från 2011 fortsätter Forsås-Scott att studera de narrativa aspekterna i Ekmans textvärldar.³⁷ Delvis med hjälp av Lansers feministiska narratologi, men även med Braidottis ”nomadic becoming”. I den läsning hon gör av *Vargskinnstrilogins Skraplotter* (2003), som senare återkommer i ”Telling Tales Testing Boundaries: The Radicalism of Kerstin Ekman's

³² Öhman 2015, s. 151. Öhman pekar här mot Sörlin, Merchant och Garrard för att befästa denna utgångspunkt för en humanistisk idétradition.

³³ AnnaCarin Billing, ”Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans roman *Häxringarna*”, i *Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Humanism och posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red. Sture Packalén (Litteratur och språk, 5) (Västerås: Mälardalens högskola, 2009), <https://mdh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A318672&dswid=204> [hämtad 2024-05-21].

³⁴ Billing 2009.

³⁵ Helena Forsås-Scott, *Swedish women's writing 1850-1995* (London: Athlone, 1997).

³⁶ Helena Forsås-Scott, ”Strategies for Change. Narration in Kerstin Ekman's *Kvinnorna och staden* and *Vargskinnet*”, i *Gränser i nordisk litteratur = Borders in Nordic literature: IASS XXVI 2006. (Vol. 2)*, red. Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson (Åbo: Åbo Akademi, 2008), https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/130884/zilliacus_nordisk_litteratur_2.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtad 2024-05-21], s. 374

³⁷ Helena Forsås-Scott, ”Narratives from the Margin? Welfare and Well-being in Kerstin Ekman's *Skraplotter*”, i *Scandinavica Vol 50, 2011:1* (London: Academic Press, 2011), <https://www.scandinavica.net/api/v1/articles/17311-narratives-from-the-margin-welfare-and-wellbeing-in-kerstin-ekman-s-skraplotter.pdf> [hämtad 2024-05-21].

Norrland” från 2014, hittar hon en radikal och framåtsträvande text som inte tyngs ner av folkhemsnostalgi, utan pekar på nya former av hållbara och inkluderande samhällen genom de blivanden som tre av romanens karaktärer går igenom, där den rhizomiska omtanken för det omänskliga spelar en central roll.³⁸

³⁸ Forsås-Scott 2011 och Helena Forsås-Scott, ”Telling Tales. Testing Boundaries: The Radicalism of Kerstin Ekman’s Norrland”, i *Journal of Northern studies Vol. 8, No. 1* (Umeå: Umeå University & the Royal Skyttean Society, 2014), <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A839709&dswid=-8506> [hämtad 2024-05-21].

4. Teori

4.1 Braidottis nomadteori

Det är svårt att hitta en ände att börja i, när det gäller Rosi Braidottis vidsträckta filosofiska projekt. Det vilar hela tiden på kategorier och skolor så som humanism, posthumanism, modernitet, postmodernitet, materialism och feminism. Trots att jag här zoomar in och försöker rycka loss idéerna om det nomadiska subjektet är det svårt att veta även var det börjar. En central tanke som tidigt måste slås fast är att det postmoderniteteten gör är att återintroducera modernitetens *de andra* som centrala subjekt.³⁹ Det manliga, fallocentriska subjektets död är blott andra subjekts födelse och därför välkommet.⁴⁰ Det är bara ”ur ett inifrånperspektiv krisen ter sig som en kris”⁴¹ som Rudels så kärnfullt formulerar det. Utifrån kan krisen och makten i stället skärskådas och destabiliseras. Vad Braidotti kallar det nomadiska subjektet är rörligt, mångbottnat, varierande och förkroppsligat. Det ingår i nätverk av samband och kan från en alternativ position ifrågasätta de maktens konventioner som begränsar oss.⁴² Viktigare än vad någon är, är vad hen kan bli eller göra.

Det nomadiska subjektet eller nomadologin stammar från Nietzsche via Braidottis läromästare Deleuze och Guattari.⁴³ Hos de senare har det framför allt kopplats ihop med rhizombegreppet, tanken om vissa växters icke-hierarkiska rotsystem, som kan växa åt olika håll och överleva trots att växten i sig dör. Motsatsen här blir trädet och dess rötter, som utgår från fröet och sedan växer neråt och uppåt och när den ena kapas dör den andra. Hos Deleuze och Guattaris filosofiska rhizom finns ingen början eller slut, bara en konstant mitt och ett blivande utan bestämt mål; i stället för berättelsen, kartan.⁴⁴

Braidottis nomadiska subjekt är en vidareutveckling av de tidigare idéerna som fokuserar på identitet. Det nomadiska subjektets identitet är under ständig utveckling och lockar fram en kritisk hållning till hegemoniska sätt att tänka och vara på. Genom att uppleva som minoritet går det att se bristerna i majoritetens sätt och den makt de utövar.

³⁹ Rosi Braidotti, *Metamorphoses: towards a materialist theory of becoming* (Cambridge: Polity Press, 2002), s. 117.

⁴⁰ Se exv. Braidotti 2002, s. 118-119., Rudels 2016, s. 38. och Jarlsdotter Wikström 2020, s. 13-16.

⁴¹ Rudels 2016, s. 38.

⁴² Rosi Braidotti, *Nomadic subjects: embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory* (New York: Columbia University Press, 1994), s. 36. och Braidotti 2002, s. 21-22.

⁴³ Braidotti 2002, s. 118-119.

⁴⁴ Braidotti 2002, s. 73-75.

Utgångspunkten blir då en definition av humanismen som förespråkare för ett självcentrerat, enhetligt individuellt subjekt. Braidotti vill bryta med denna förståelse och hitta vägar till ett nytt, icke-enhetligt subjekt som avsäger sig individualism och uppgiven nihilism inför jordens problem. Med hennes ord föreslår denna hållbara etik för det icke-enhetliga subjektet ”an enlarged sense of interconnection between self and others, including the non-human or 'earth' others, by removing the obstacle of self-centred individualism.”⁴⁵ Men för den sakens skull ska inte värden förkastas, utan egenintresset måste kombineras med en utvidgad känsla av gemenskap.

4.2 Didaktisk potential

När Alkestrand tar sig an begreppet didaktisk potential ger hon sig även ut för att försöka skapa en teoretisk definition av ett under 2000-talet vardagligt använt begrepp på bland annat lärarutbildningar. I hennes definition är det ett begrepp som kan användas i syfte att undersöka ”vilka möjligheter att problematisera värdegrundsfrågor som skönlitteratur ger upphov till.”⁴⁶ En text som presenterar motstridiga röster och erbjuder en uppsjö av tolkningar besitter alltså en stor didaktisk potential, eftersom det är i konfrontationen mellan ideologierna som värdegrundsfrågor ges utrymme att diskuteras. Det går dock inte att tala om skönlitterära verk utan didaktisk potential, eftersom möjligheterna ligger i de olika tolkningar som läsaren utövar på texten.⁴⁷ De möjliga tolkningarna är dock inte oändliga utan begränsas av texten.⁴⁸

I Alkestrands användning av begreppet involverar hon även det av Viktor Sklovskij myntade begreppet främmandegöring. I grund och botten handlar det om att förklara det kända med det okända. Det exempel Sklovskij använder för att slå fast sin tes är ett utdrag från Tolstoj som låter en häst diskutera mitt och ditt. För hästen är det till en början otänkbart att vara *någons* häst, på samma sätt som det är otänkbart att luft, mark eller vatten kan vara *min*. Vad detta grepp åstadkommer är att läsaren får en förmåga att ifrågasätta de invanda tankemönster som är så självklara att de tidigare inte har ifrågasatts.⁴⁹ Genom dessa läsningar förändras inte bara

⁴⁵ Rosi Braidotti, *Transpositions: on nomadic ethics* (Cambridge: Polity, 2006), <https://joacamillopenna.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/03/braidotti-transpositions-on-nomadic-ethics.pdf> [hämtad 2023-05-21], s. 35.

⁴⁶ Malin Alkestrand, *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 2016), s. 70.

⁴⁷ Alkestrand 2016, s. 70-71.

⁴⁸ Alkestrand 2016, s. 87.

⁴⁹ Viktor Sklovskij, ”Konsten som grepp”, i *Modern litteraturteori – Från rysk formalism till dekonstruktion, Del I*, red. Claes Entzenberg & Cecilia Hansson (Lund: Studentlitteratur, 1993), s. 22-23.

vår förståelse av texten, utan även vår omvärld. Detta är av betydelse för att den didaktiska potentialen ska få kraft hos läsaren.⁵⁰

⁵⁰ Alkestrand 2016, s. 86.

5. Material och metod

Hunden är en kort roman som utkom på Bonniers förlag 1986. Den beskriver en hundvalp kallad Den gråe, som kommer vilse och får klara sig själv i skogen. Under tiden lär han sig att tillgodose sina behov av mat, sömn och trygghet. Men som läsningen kommer att visa syns även andra, mindre instinktsdrivna uttryck. I slutändan återförenas Den gråe med sin tidigare förlorade husbonde. Romanen är ett startskott för den Ekmanska textproduktionen som placerar andra subjekt än mänskliga i huvudrollen, senare följer även *Rövarna i Skuleskogen* (1988), *Urminnes tecken* (2000) och *Löpa varg* (2021).

Löpa varg har av Ekman själv kallats för hennes sista roman och utkom på Bonniers år 2021. Boken nominerades till Sveriges radios romanpris 2022 och Nordiska rådets romanpris 2022 och vann Norrlands litteraturpris 2022. I romanen ser den pensionerade Ulf efter ett möte med en varg tillbaka på sitt liv som jägare och som anställd på Skogsstyrelsen.

För att besvara de frågeställningar jag har presenterat utifrån det teoretiska ramverket ägnar jag mig åt närläsningar av de två verken. I närläsningarna kommer jag att röra mig från helheten och in i de delar som jag upplever som fruktsamma för att föra en diskussion om nomadiska subjekt, humanism och posthumanism. I läsningarna ges, utöver teorin, framför allt Öhmans och Jonassons tidigare forskning stort utrymme i förståelsen av verken. På grund av verkens olikheter fordras dock olika fokusområden – i *Löpa varg* läggs det största fokuset på de attacker som senare kommer att definieras och i *Hunden* får metaforerna en större betydelse. I ett sammanfattande analyskapitel kommer de båda verkens didaktiska potential att diskuteras utifrån den tidigare analysens resultat.

6. Analys

6.1 Löpa varg

På ett övergripande plan handlar *Löpa varg* om en pensionerad man – Ulf – som ställs inför en livsomvälvande erfarenhet som omprövar hans personlighet och val. Den utspelar sig i en fiktiv by i Hälsingland och mycket av Ulfs vardag handlar om jakten och skogen. Det som händer är att han ser en varg – Gråben – och sedan förnimmer upplevelser genom vargens kropp. Detta leder till inre diskussioner om bland annat människans rätt att jaga och att använda skogen för sitt eget väl och ve. Under tiden mördas Gråben, varpå Ulf börjar leta efter gärningsmannen. Romanen, eller berättelsen som den kallas på omslaget, slutar med att Ulf konfronterar och skonar Gråbens mördare, ungdomen Kenneth.

6.1.1 Att bli natur – en posthumanistisk öppning

Studsarn låg kvar i soffan på andra sidan bordet. Oladdad. Varför vet jag inte. Det blir så bara. Inte för alla, det hade jag klart för mig. De flesta vill skjuta så länge pekfingret kan pressa avtryckarn. Så länge kuken reser sig lever man och dödar.⁵¹

Tidigare refererade jag till det oladdade geväret som vi möter i *Löpa vargs* inledande stycke och att det öppnar upp för diskussioner om subjektet. Kopplingen till Tjechovs gevär är oundviklig, att det gevär som i första akten hänger på väggen i en senare akt måste avfyras. Men här försätts det ur kraft direkt – tillsammans med jagberättaren Ulfs potens. Geväret och jakten kopplas till den kroppsbundna uppfattningen av manlighet. Ett stadium Ulf har lämnat. Det som händer sedan är att Ulf skidar ut i nysnön och upptäcker vargspår. Han lyckas snabbt skapa en berättelse utifrån spåren, ett rådjur har slagits och dragits in under granarna, vargen har ätit och sedan tassat vidare och stött på en annan varg. Kanske en tik? Ulf återvänder till sin husvagn och sätter sig i fönstret för att spana efter vargen; ”orörlig som en uv i en tall eller en översnöad sten i skogen.”⁵²

Liknelserna blir som ett förled till hamnskiftet och det finns flera detaljer att notera här. ”Det gick en knapp timme”⁵³ innan vargen kom fram ”med en självklarhet som var lätt att begripa; den här världen var ju hans.”⁵⁴ Han betraktas utifrån med hjälp av kikare. Innan vargen dyker

⁵¹ Kerstin Ekman, *Löpa varg* (Stockholm: Bonniers, 2021), s. 5.

⁵² Ekman 2021, s. 11.

⁵³ Ekman 2021, s. 12.

⁵⁴ Ekman 2021, s. 12.

upp noterar Ulf att det är varmt inne i husvagnen, efter att vargen är försvunnen märker han hur stel och frusen han blivit av att sitta så stilla. ”Hur länge det hade varat visste jag inte. Det jag hade upplevt var bortom all tid och mätandet av den.”⁵⁵

Här är det nära till den observation som Billing gör om naturtid och kulturtid i romanen *Häxringarna* (1974).⁵⁶ De två tiderna står i konflikt med varandra, den ena finns i och bryr sig om skiftningar i ljus eller olika växters blommanden och den andra registreras av klockor och tämjer naturen med kalendrar, vägar och väggar. Min läsning ämnar inte utröna hela denna naturens och kulturens konfliktzon, men det bör ändå uppmärksammas hur väsensskild den upplevelse Ulf har haft i husvagnen är för förståelsen av det andra. Han tänker att han ska berätta om vargen för sin fru Inga ”på kvällen när vi hade stängt av efter Rapport”, men i en så kulturdominerad tid vill orden ”inte (...) komma fram”⁵⁷. Orden själva vill inte och Ulf vill heller inte uttala dem: ”Du får vara i fred Högben”⁵⁸. Här ser vi, utöver tiden, en annan konfliktzon mellan natur och kultur, skriftens och språkets. Vintern liknas vid ett vitt papper att skriva på, tassar och klövars skrift, som berättar berättelser som den Ulf läste upp i snön om det slagna rådjuret. Efter mötet vill Ulf kommunicera tillbaka, han vill skriva att vargen ska få vara i fred. En, för vargen, ”otydbar skrift” som snart suddas ut av snön men vars innebörd ändå ”skulle kännas i den starka kroppen”⁵⁹. Ulf känner en maktlöshet inför den envägskommunikation som mötet inneburit. Gråben borde sky människors ord, men förstår dem inte ens. Han visste inte heller sitt eget namn. För Ulf handlar det om att se och att sätta ord, resonera och förstå.

Också att röra vid honom med ord var svårt. Det var som om jag inte riktigt vågade. Förresten är det inte lätt att beskriva en levande varelse. Att ge honom ett namn var väl ett försök att komma närmare och få ett förhållande. Ensidigt förstås, alltid ensidigt. Man kan inte komma nära dem med ord. Annars kan ord ha en fruktansvärd makt. Men inte över dem. / Att jag hade fel insåg jag så fort jag tänkt det: våra ord har dödlig makt över dem. Lagens ord och bokstav: licensjakten börjar andra januari.⁶⁰

Men det är fel väg att gå. Det gäller att släppa taget, att bli orörlig som en uv i en tall eller en översnöad sten. Eller att somna. För när han gör det upplever han genom Gråben:

⁵⁵ Ekman 2021, s. 13.

⁵⁶ Billing 2009.

⁵⁷ Ekman 2021, s. 14.

⁵⁸ Ekman 2021, s. 14.

⁵⁹ Ekman 2021, s. 14.

⁶⁰ Ekman 2021, s. 18.

Han löper. (...) Han flyr nu. (...) Så kan man tänka. Att han ligger länge och sjunker in i ovetenhet. De styva öronen vakar åt honom för minnet av vittringen finns under halvsömnens dova glömska. Det kan röras upp och ta former.⁶¹

Jonasson hittar, via Öhman, en pendling mellan humanism och posthumanism i sin läsning av *Löpa varg* med utgångspunkt i gränskronotoperna, vilket jag kommer att återvända till senare.⁶² Men här finns också en parallell till *Vargskinnet*, som är det huvudsakliga fokuset i Jonassons avhandling, i hur kamper om tid och rum förs både på en politisk och mellanmänsklig nivå, och inom de enskilda karaktärerna. Jonasson skriver att det är först när Hillevi ”ger upp kontrollen – sin makt över tiden, rummet, sina minnen och tankar” som hon kan ”öppna sig för det okända, det vill säga en för henne främmande ordning.”⁶³ När Ulf slungas tillbaka till sitt här-och-nu-liv i husvagnen, äter en macka och dricker kaffe, funderar på mobilens täckning och vad Inga gör hemma i huset, förlorar han också förmågan att verkligen *se* naturen: ”När jag spanade av myren och myrkanten såg jag inget tecken på liv.”⁶⁴ Förtrollningen är bruten och den antropocentriska blicken är tillbaka. Hos Timothy Morton, en annan framstående ekokritiker, kan detta härledas till en ”subjekt-objekt-dualism” som är ett av leden i den ”aggressiva territorialisering som påskyndar den ekologiska förstörelsen”⁶⁵. Naturen som passiv bakgrund och människan som en avskild, aktiv aktör som har klippt sina band till det ekologiska livet. Det finns en djup skreva mellan de olika läsningarna av landskapet som vi möter här, från spåren i snön – minst lika livlösa – som återuppstår till händelser och blir till kartor över liv och död, till det krassa, oläsliga landskap som framträder senare, utan tecken på liv.

I Marie Öhmans läsning i *Det mänskligas natur* är ’det gröna virrvarret’ något som etableras som trop.⁶⁶ Det är en Ekmanformulering som dyker upp i en mängd olika verk och tycks ringa in denna förmåga, eller oförmåga, att läsa naturen, landskapet, skogen.

’Det gröna virrvarret’ är så frekvent återkommande i författarskapet, i gestaltad form och som explicit formulering, att det kan ses som en slags trop. Man kan säga att det gröna virrvarret illustrerar människans alienation i förhållande till naturen, dvs. det faktum att den kulturella konstruktionen ”naturen” har blivit mer fattbar än naturen själv.⁶⁷

⁶¹ Ekman 2021, s. 18.

⁶² Jonasson 2022, s. 22 och s. 232-237.

⁶³ Jonasson 2022, s. 232.

⁶⁴ Ekman 2021, s. 13.

⁶⁵ Erik van Ooijen, ”Att läsa naturlyrik utan Naturen”, i *Ekokritiska metoder*, red. Camilla Brudin Borg, Jørgen Bruhn & Rikard Wingård (Lund: Studentlitteratur, 2022), s. 54-55.

⁶⁶ Öhman 2015, s. 164-172.

⁶⁷ Öhman 2015, s. 168.

I *Rövarna i Skuleskogen* lär sig Skord att med människans ögon se det symboliska och mimetiska i naturen när Bodil lägger ut pinnar, stenar och kottar för att skapa bilder, ett användande som inte bara är lekfullt och finurligt, utan ett maktutövande. I *Händelser vid vatten* möter Annie Raft en annan natur, hallonris som vuxit till ogenomtränlighet och regn som uppträder hus: ”Hon ville inte gå längre i den gröna massan som sjöng av insekter (...) Grönskan var obscen.”⁶⁸ Öhman visar dock att det inte alltid är så, karaktärer lär sig av sina erfarenheter och utvecklar nya perspektiv för att förhålla sig till sina omgivningar. En dag går Skord in i skogen, oförmögen att urskilja formerna och ser bara virrvarret.

När man läser Amelie Björcks och Ulrika Milles recensioner av *Löpa varg* finns där en förväntan på en karaktärsutveckling som kronologiskt ska löpa från a till b. Att Ulfs inre resa börjar som jägare och slutar som det mer-än-mänskligas vän – eller med Öhmans ord, som börjar som humanist och slutar som posthumanist.⁶⁹ Men i både Öhmans och Jonassons läsningar av Ekman i stort visar det sig att det sällan är så enkelt. Snarare finns pendlingar mellan förståelse och ovetskap. Dessa kan förstås utifrån de humanistiska och de posthumanistiska perspektiven, eller genom Braidottis nomadteori.

In spite of the sustained efforts of many radical critics, the mental habits of linearity and objectivity persist in their hegemonic hold over our thinking. Thus, it is by far simpler to think about the concept A or B, or of B as non-A, rather than the process of what goes on in between A and B. Thinking through flows and interconnections remains a difficult challenge. The fact that theoretical reason is concept-bound and fastened upon essential notions makes it difficult to find adequate representations for processes, fluid in-between flows of data, experience and information. They tend to become frozen in spatial, metaphorical modes of representation which itemize them as 'problems'.⁷⁰

För att komma runt denna linjära mentala vana föreslår Braidotti det nomadiska subjektet som en ”decentred and multi-layered vision of the subject as a dynamic and changing entity.”⁷¹ För att lyckas med detta nomadiska blivande behöver ett tänkande som i sig självt reflekterar det komplexa i blivandet etableras, den antropocentriska världsbilden behöver krossas av andra affekter. Det handlar om samhörigheter som ibland är våldsamma, men som tillåts ändå. En intensiv samhörighet som kräver empati och en sammanlänkning.⁷²

⁶⁸ Öhman 2015, s. 168.

⁶⁹ Milles 2021 och Björck 2021.

⁷⁰ Braidotti 2002, s. 1-2.

⁷¹ Braidotti 2002, s. 2.

⁷² Braidotti 2002, s. 8.

6.1.2 Det nomadiska subjektet

Att se Ulf, som ju bär släktskapet med vargen redan i namnet, som ett sådant nomadiskt subjekt är något som även Jonasson gör, då exemplifierat framför allt i ”ett erkännande av den andre som fullvärdigt subjekt även när denne tycks skrämmande och helt främmande”.⁷³ Det är dock en snabbt framtvungad slutsats (vilket görs mest i förhållande till analysen av *Vargskinnets* Ingegerd som nomadiskt subjekt) som förtjänar att analysera i dess fulla kartografiska potential, för att låna Braidottis metafor.

Jag tänker här göra det genom att titta på de tre attackerna som sker och som Ulf tvingas reagera på. Vilddjurets attack på tamdjuret, eller kulturdjuret, boskapet. Vilddjurets attack på människan. Och slutligen människans attack på vilddjuret. Attackerna är i denna mening levande kroppars våldsamma övergrepp på andra kroppar och i vissa fall kräver de motattacker eller ytterligare våld. Men begreppet kan även vidgas för att inbegripa andra aspekter av texten, skövlingen av urskogen, myndigheternas antropocentriska hållning och den förödmjukelse Ulfs manlighet och kropp går igenom.

För Braidotti är utvecklingen av Deleuzes nomadbegrepp djupt rotat i en maskulin, fallocentrisk subjektivitet som bärare av normer, lagar och logos. Nomaderna är de andra, kvinnan och minoriteterna, i den mening att de inte tillåts en subjektivitet.

[T]he nomadic subject signifies the potential becoming, the opening out – the transformative power of all the exploited, marginalized, oppressed minorities. Just being a minority, however, is not enough: it is only the starting-point. What is crucial to becoming-Nomad is undoing the oppositional dualism of majority/minority and arousing an affirmative passion for and desire for the transformative flows that destabilize all identities. / Becoming-minority is a task also for the minorities, who too often tend to be caught in the paralyzing gaze of the master – hating and envying him or her at the same time. Becoming nomadic means that one learns to re-invent oneself and one desires the self as a process of transformation. It is about the desire for change, for flows and shifts of multiple desires. (...) For the majority, there is no possible becoming – other than in the undoing of its central position altogether. The center is void, all the action is on the margins.⁷⁴

Myndighetsmannen och jaktlagsledaren Ulf befinner sig inte i någon typiskt nomadisk utgångsposition, men skapar sig den genom rörelsen mot utkanterna. Den metaforiska

⁷³ Jonasson 2022, s. 235.

⁷⁴ Braidotti 2002, s. 83-84.

kastringen som det oladdade geväret innebär, förlusten av tid och logos, oförmågan att kommunicera och senare i romanen även kroppens och hjärtats kapitulation. När Rudels tar sig an PO Enquist med hjälp av nomadbegreppet börjar hon med att ursäkta sig: ”en feministisk posthumanist” är kanske inte den ”givna utgångspunkten för en läsning av en vit, västerländsk och manlig författare”⁷⁵ som dessutom har talat för humanism. Men, menar hon, finns det hos Enquist å andra sidan ”en påtaglig visshet om att föreställningen om människan, i sin traditionella skepnad, är en exkluderande konstruktion”⁷⁶. Och där finner hon en likhet mellan Enquist och Braidotti, i deras rörlighet, mångfald och intresset för makt och människa. Att denna likhet kan hittas även hos Ekman etableras i flera tidigare arbeten.⁷⁷ Svårigheterna och möjligheterna tangerar på många sätt läsningen av Ulf som nomadiskt subjekt. Utöver de tidigare uppräpnade tecknen på rörelsen mot utkanten, finns också det klarast lysande exemplet, att löpa varg, vilket presenterats i analysens tidigare del.

På sommaren väcks Ulf mitt i natten av ett telefonsamtal om rivna får och åker dit med bössan.

Det underliga ljudet var inte bråkande, det var nåt annat som jag inte hört förr och det mattades mer och mer. (...) Jag gick fram och såg att det låg färcroppar innanför stängslet. Både tackor och lamm. Alldeles orörliga. Det här var värre än nånting jag kunnat tänka ut eller sett. Och så ljudet från en tacka som varit på väg in i fårhuset. (---) Jag klev över avbalkningen ner i ströbädden och tackan såg på mig. Att skjuta henne framifrån kunde jag inte med. Jag trängde mig runt framkroppen så att jag kom åt ryggraden alldeles under nacken. Det var svårt att rätta in 222:an i den sneda ställning jag stod. Men det gick. Då sköt jag. Det blev tyst.⁷⁸

Vilken blick är det som möter kadavren och den döende tackan här? Fåren har dött av vargens våld, eventuellt samma varg som Ulf löpt i. I mötet med händelsen, som ju sker helt i mänsklig skepnad, finns empati för djuren och inget fördömande av vargen som orsakat lidandet. I stället riktas den efterföljande ilskan mot paret som äger fåren, mot att de försummat inhägnaden och låtit vargen krypa under stängslet, att de inte hört överfallet på grund av fylla och TV:ns skval. Och mot att de vill ta vara på köttet hos den skjutna tackan med det söndertrasade juvret. Målmedvetet åker Ulf hem och fattar pennan för att skriva en rapport till länsstyrelsen: ”Skriften är sin egen värld. Att skriva ger mig inte kväljningar fast det jag upplevt hos Elna

⁷⁵ Rudels 2016, s. 36.

⁷⁶ Rudels 2016, s. 36.

⁷⁷ Se exv. Haverty Rugg 1998 och Öhman 2015.

⁷⁸ Ekman 2021, s. 59-60.

hade gjort det. Det sjöng i mig.”⁷⁹ Morgonen därpå ger Ulf och frun Inga sig i väg för att slippa undan efterspelet.

”Ångrar du att du skrev rapporten? / Nej. / Elna är fattig, sa hon. Nu kan hon väl knappast få nån ersättning för de döda fåren? Jag menar med bilden av det där hålet under stängslet och allting. / Nej, det är inte troligt, sa jag. (...) Elna ska inte ha får, sa jag. Tamdjur fodrar omsorg. Det får inte klicka. (...) Varg och björn dödar när dom tar sig innanför ett stängsel och bytesdjuren i sin panik inte kan ta sig ut. Då dödar dom så länge nåt rör sig. / Det är grymt, sa Inga lågt. / Nej, det är instinkt.”⁸⁰

Handlingar bedöms utifrån kropparna som genomfört dem, människorna har agerat försummande, vargen instinktivt, fåren är offer och människan förbrytare. Men alla ingår i samma naturliga ekosystem. Ingas perspektiv är rent humanistiskt. Rapporten kommer att skada Elna och borde därför inte ha skrivits. Ulfs tankar är också humanistiska, då de betonar människans ansvar över tamdjuren. Öhman hittar i *Vargskinnets* Elias en karaktär som också vandrar mellan gränserna för människa-djur. När han, på flykt undan myndigheter, lever luffarliv i skogen tycker han att han börjar utveckla djuriska drag: han hör och ser bättre och känner bara glädje när han stjälar. Med Öhmans ord har ”de basala behoven och instinkterna” blivit ”dominerande i Elias perception av världen.”⁸¹ Denna vändning äger dock inte rum hos Ulf. Han är, trots utflykterna, förankrad i det mänskliga, men det finns en empatisk hållning mot de som drivs av instinkt, även om också denna hållning ges komplexitet i och med det ägande av skogen som vargen utgör.

I nästa attack är det en björn som har angripit en hund bunden vid ett räcke. Hundägaren, en jägare i jaktlaget, har kommit ut på bron och blivit attackerad han också. Ulf blir ditringd trots att han nu förlorat sin ställning som jaktlagsledare och kopplar direkt på sin praktiska, rationella sida. Studsare ska laddas, larmsamtal ringas och spår rekonstrueras till händelser. I hela skeendet försvinner naturen ut ur skildringen. Inga träd eller växter syns, hörs eller doftar. I stället hårs kammat över flint, böcker, förband, kontaktlistor och odruckna kaffekoppar. Slutsatsen kommer snabbt, björnen måste skyddsjagas då fler riskerar fara illa. När björnen senare ligger skjuten och ska inspekteras finns det ingen sympati för det avmagrade djuret:

Ett par småflickor kom ut ur huset och gick fram och tittade på björnen. / Fy vad äcklig! sa den ena och den andra höll helhjärtat med. (...) Han drog opp läpparna så vi såg bettet. Det var hemskt. Jag tänkte på Lasse. (...) Det var en hanne det såg vi när han undersökte

⁷⁹ Ekman 2021, s. 64.

⁸⁰ Ekman 2021, s. 68.

⁸¹ Öhman 2015, s. 184.

könsdelarna. Jag undrade men frågade inte om han tänkte ta ut maginnehållet här på plats och lägga det i en hink med lock som stod bredvid honom.⁸²

Om det ställs bredvid redogörelserna för när Ulf far i väg och beskådar en varghona som skjutits under vargjakten finns stora skillnader. Då får han kväljningar av tanken på det dödade djuret redan på vägen dit. Spyr och torkar sig ren med snö. Ser tänderna och färgerna på benen och en blodkaka i pälsen på manken.

”Ronny lyfte opp bakbenet och visade att det var en tik. (...) Jag hade kvar smaken av spyan i munnen och ville bara därifrån. Alltför tydligt såg jag den unga tiken på bänken. Och Ronny som lyfte opp hennes vänstra bakben för att jag skulle se könet. / Så förnedrad tänkte jag. Så blodigt och skamligt förnedrad av en idiot som bara vill vara värst.”⁸³

Här finns en mer känslösam blick på djuret, likt den fåren förlänades med, än vid åsynen av björnen. Blicken bär på en posthumanistisk ansats i det att den inte presenterar vargen som enbart en mekanisk kropp utan som någon som även i döden kan förnedras och lida av det. I kapitlen som följer de två episoderna finns också skillnader. Efter vargtiken förs ett samtal med Inga där en av romanens nyckelcitats yppas: ”Det var stor skillnad på att säga *alla* man har dödat och *allt* man har dödat. *Allt man har skjutit* skulle det förresten heta.”⁸⁴ Här finns ett tydligt förkastande av uppdelandet i djur som ”allt” och människor som ”alla”. Det finns sorg och ånger över det som gjorts. Efter björnen finns det också en påverkan. Allting Ulf ser är gråaktigt: ”[s]om om jag mist färgseendet mitt i sprakande oktober.”⁸⁵ Naturen som metafor för karaktärens sinnesstämning är en närliggande förståelse av betraktelsen. Men som Öhman påpekar innebär det att reducera den till ”en romantisk kuliss till en eller annan målinriktad mänsklig aktivitet”⁸⁶ och att Ekman ofta undviker den reduceringen av naturen som subjekt. I stället fortsätter Ulfs redogörelse med att konstatera hur het sommaren har varit. Det är inte han som mist färgseendet, det är oktober som faktiskt saknar språk på grund av den heta sommaren.

Vi ska avsluta analysen av *Löpa varg* med att titta på den scen som kommer att avsluta texten. Vargen vars kropp Ulf löper i hittas död. Efter en sjukhusvistelse på grund av hjärtfel kommer Ulf hem och lyckas äntligen få orden ur sig; jag såg en varg. Erkännandet innebär en katharsis som gör att Ulf känner sig mer nära Inga än någonsin förut. Han kan berätta om hur han löpt,

⁸² Ekman 2021, s. 111-112.

⁸³ Ekman 2021, s. 28-29.

⁸⁴ Ekman 2021, s. 30.

⁸⁵ Ekman 2021, s. 113.

⁸⁶ Öhman 2015, s. 177.

krupit in under granar och slagit harar och känt blodsmaken. Inga vill förklara det med psykologiska begrepp men blir avbruten direkt:

Jag ger fan i vad dom kallar det. Jag har upplevt det. Det är mitt. Jag ville bara att du skulle veta det. / Nu vet jag, sa hon.⁸⁷

Erkännandet och att sätta ord på händelserna gör något med relationen till vargen: ”det har upphört. Och det är kanske därför jag kan berätta om det.”⁸⁸ Att kopplingen har varit stark synliggörs i nästa scen, då en vän ringer och berättar att Ulfs husvagn brunnit ned. I polisens undersökning av platsen upptäcks benrester i bråten, benrester från Gråben. ”Jag tänkte ordet mordad. Gällde det bara människor? Jag vände och vred på orden: dödad, mordad, avlivad”⁸⁹. Dör vargen för att kopplingen brutits eller har kopplingen brutits för att vargen är död? Eller gör man som läsare fel i att reducera djuret till en mekanism för mänskligt subjektblivande? Ulf börjar nysta i det hela och när en blodig jacka påträffas i en container kan han gå igenom gamla jakt- och fiskebilder för att finna personen som äger jackan. Vad som har hänt återskapas genom de påfunna benresterna; vargen har hetsats från skoter och slagits i huvudet med en isbör. Det framkommer att gärningsmannen är Kennet, en yngre man från trakten som hjälper Ulf och Inga med skottning och röjning. Återigen blir Ingas uppmaning att tänka på Kennet och vad som händer med honom om han döms för brottet. Ulf åker i väg för att konfrontera honom. I skildringen är Ulfs blick rörlig och, om vi lånar in ett uttryck som Öhman använder och kopplar till djupekologin, holistisk.⁹⁰

Det var regndimma i morse. Ett moln hade sänkt sig och rann ner. Ännu låg frosten kvar på ängen nedanför åsen fast luften var rå av vattenånga. Vindstilla var det och därför så underligt att molndimman rörde på sig. Den vandrade och flöt. Det måste vara värmen som till slut satte fart på den. För när solen gick opp över åskammen blev dimman genomglödgad av ljus och försvann.⁹¹

De rörelser och former som urskiljs sätts i orsakssamband och ges rationalitet även om det skådade också kan gäcka och vara svårt att förstå. Platsen där husvagnen stod är överväxt: ”Det syns ingenting nu.”⁹² Ulf fortsätter med att tala om vargen han såg från husvagnen:

⁸⁷ Ekman 2021, s. 142.

⁸⁸ Ekman 2021, s. 142.

⁸⁹ Ekman 2021, s. 156.

⁹⁰ Öhman 2015, s. 182. ”[Inom djupekologin betonas] att människan står i ett ömsesidigt och kausalt beroendeförhållande till naturen [och dessa] ses som ingående i samma organiska/ontologiska helhet. (...) [Naturen ses] som en form av utvidgat jag och att göra åverkan på naturen betraktas därför som att göra åverkan på sig själv.” Definitionen som Öhman gör utgår från Arne Næss.

⁹¹ Ekman 2021, s. 176.

⁹² Ekman 2021, s. 178.

Det här var hans skog ser du. Hans jaktrevir. Han var hemma här. Hemma hos sig själv. /
Kennet sa inget och jag teg också en stund. Jag ville att det skulle sjunka in. / Här levde han
sitt liv precis som du och jag lever våra, sa jag till slut.⁹³

Jag tror inte på tanken om *Löpa varg* som en övning i praktisk filosofi som vill skissera en etiskt korrekt mall för mänskligt handlande i relation till viltattacker och jaktbrott. Avsaknaden av stringens i Ulfs handlande är ett av tecknen som pekar bort från en sådan slutsats. Något definitivt svar på varför geväret är oladdat ges inte, men analysen visar en empati upp som kan vara humanistisk och posthumanistisk. Som kan se bortom en antropocen förståelse av subjekt och natur, instinkt och rationalitet och som kanske visar att rationaliteten har sin plats och ovetenheten sin. Ulf förklarar för Kennet att brottet inte är anmält till polisen och att det här är ”mellan dig och mig.”⁹⁴ Straffet för ett grovt jaktbrott kanske hade gett två år i fängelse, men förståelsen om att det finns annat liv än människans och att det ska värdesättas är en livslång lärdom att bära med sig i framtiden för den sextonåriga Kennet, som nu ges förutsättningen att förstå det långt mycket tidigare än Ulf själv gjort. Det nomadiska subjektet vandrar mellan positionerna, utan att bränna broar.⁹⁵

6.2 Hunden

Hunden är likt *Löpa varg* en kort roman. På knappt 110 sidor skildras en ung hund vilsekommande från hans husbönder. Den gråe, som hunden kallas av tredjepersonsberättaren, får lära sig att klara sig själv i den jämtländska skogsmiljö nära den svensknorska gränsen där han vistas. Vi får följa hunden under senvinter, vår och sommar, tills han på höstkanten uppvaktas av en människa och slutligen följer med denna hem.

6.2.1 När börjar en händelse?

Enligt Ekman är *Hunden* "mycket ett språkligt arbete; man kan ju inte skriva inifrån en hund som inte har ord, men jag ville försöka beskriva sinnliga upplevelser utan symboler och liknelser"⁹⁶. Det är en lingvistisk lek som tar sig an uppdraget att försöka fränkoppla hunden från den antropocentriska blicken på den.

⁹³ Ekman 2021, s. 178.

⁹⁴ Ekman 2021, s. 180.

⁹⁵ Braidotti 2002.

⁹⁶ Forsås-Scott 2014, s. 77. Hon hittar citatet hos: Gullberg, "Kerstin Ekman, ett vittert fruntimmer. Stor med orden", i *MagaZenit* 1990, s. 48–50 & 52.

”När börjar en händelse? / Den börjar inte. Det var alltid något före. Den börjar som bäcken börjar i rännen och som rännen börjar i det sipprande myrvattnet. Regnet är det som får myrens vatten att stiga.”⁹⁷

Redan i de inledande meningarna möter vi liknelsen och den mänskliga fokaliseringen. Att som människa skriva inifrån en hund är omöjligt. Naturen förstås genom kulturen och kulturen i naturen. Händelsen är att bäcken rinner och varför den rinner går inte att härleda. Den, vattnet uti den, rännen och allt det andra har alltid funnits och existerar utanför språket. Det är slutsatser som förekommer på fler ställen i Ekmans prosa. Öhman hittar den till exempel i Vargskinnet: ”[v]attendragen har funnits långt innan människan namngav dem och förmodligen kommer namnen att vara mer kortlivade än vattendragen själva.”⁹⁸

När frågan går från händelse till berättelse leds vi in under en granrot. Blicken finner där en hund – Den gråe – hopkrupen och ovetande. ”Det var bara ett stort hål inuti honom, ett gnag, en hunger efter värme och efter det starka ljumma som fyllde munnen efter tikens bitt i nackskinnet och slicken i mungipan när hon kom in utifrån med främmande lukter i pälsen.”⁹⁹ Han minns inte och han kan inte berätta hur han hamnat där. I detta första kapitel existerar ingen tid. Bara berättarens frågor och observationer.

Hunden är på många sätt en märklig läsupplevelse som prosa och som Ekmantext betraktad. Konflikten förstås tidigt som en om att överleva, men i dagarnas repetition av hunger, värk och törst upprepas konflikten till en slags upplösning och i stället börjar en känslomässig analys av subjektet träda fram som det centrala i berättelsen. Hunger och törst kan stillas, men aldrig motas helt. Den inledande frågan om en händelses början tycks ställas och omformuleras gång på gång genom texten. I stället för att, som i analysen av *Löpa varg*, titta på enskilda händelser, eller attacker, kommer den här delen av analysen att intressera sig för hundens drivkrafter, ägarskap i skogen och de liknelser som används. En passage i boken som ringar in dessa dagarnas rörliga och bråkiga monotoner finner vi när Den gråe har hittat någon slags förståelse av tillvaron och det första, springande behovet av ren överlevnad har lagt sig:

Vattensörpa och sura lingon. Fjädrar i mossan, spretiga utan lukt. Vattenvärk i magen, blöta tassar i myren. Lunka på, lunka på, segt och surt. Tugga fjäder, suga ben. Vattendropp på nosen, solstick och bukvärk. Traska och tassa. Huka sig med buken mot snön. Lunka igen med nosen i backen. / Luktlöst vatten. Smältvatten. Svältvatten. / Månen kryper i skogen. Natten är inte tyst. Den sorlar och rinner, den piper och prasslar. Opp och gå över fläckiga

⁹⁷ Kerstin Ekman, *Hunden* (Stockholm: Bonniers, 1986), s. 5.

⁹⁸ Öhman 2015, s. 181.

⁹⁹ Ekman 1986, s. 6.

marken. Oro i kroppen, oro i skogen. Fläckar av månljus och snö, fläckar av skugga och svart myrjord. / Spretande grenar, tassar och klor. Hukande stubbar med ryggragg och öron. Sovande stenryggar. Sova tryckt motfuktiga lavar, stenfrusen och yr. Irrprickar för ögonen. Hungervärk och domnande rädsla. Sova bort. Sova in i solen. Suga saltissarna. Ljumna bort. Suga. Suga värmen. // Han kom till en plats där han kände igen sig.¹⁰⁰

Det blir svårt att dra gränser för intern och extern fokalisering när miljön visar på denna multitud av rörelser, känslor och röster. Det går inte att reducera Den gråes subjektivitet till bara en av instinkter. Här finns förvisso oron, rädslan, hungern, törsten och värken som centrala drifter. Men också förundran, lärande och njutning. Spretanden, stickningar, pip, prassel, krypanden, hukningar och sömn ligger kanske nära en metaforisk blick på naturen, men är inte i varenda fall processer som förknippas med döda objekt. Den anti- eller posthumanistiska pose som framträder genom Skord i *Rövarna i Skuleskogen* betonas hos Forsås-Scott som en möjlighet till radikalare kritik av det mänskliga och det icke-mänskliga, eftersom trollet Skord rör sig mellan skog och stad och talar människornas språk.¹⁰¹ Öhman framhåller också att Skords framställningar av naturen står i kontrast till den uttalat mekaniska världsbild som finns representerad av människor i boken.¹⁰² Skords motargument till denna cartesiskt mekaniskt humanistiska världsbild är att djur och växter faktiskt också har själ, och att det går att förstå genom att se naturens former:

Om du hade sett laxens blanka kropp ovanför käftarna av sten och vattenfradga så skulle du veta att han hoppar högre och djärvare än han behöver för att komma undan. Det blir någonting över där! Och när roslingen flätar ett mönster och blommor i mossan och när bäckvattnet glödgas av sol och letar sig över en bädd av grus och guld och när bofikhannen sjunger från sin grantopp starkare än hans hjärta kan slå – då blir det någonting över!¹⁰³

Den argumentation som förs uttryckligen här, framkommer också i läsningen av *Hunden*, även om orden då inte placeras i ett talande subjekt som kan inlemma dem i en argumenterande framställning. *Hunden*, som verk, ägnar sig till exempel i det tidigare citerade styckena, åt en liknande argumentation även om den är lite mer dunkelt uttryckt.

Hans öron står opp. De är varma av blod. Det kupade brosket med fint pälshår rör sig. Det ställer om hans hörsel från kort håll till långt, från det som kommer ur vinden till det som strävar mot den. Brutna bitar av ljudbilder fogas till vetskapen som är gömd inne i honom. / Han har ett inne. Det är hans sol. / Hela våren och sommaren har nävorna på vallen,

¹⁰⁰ Ekman 1986, s. 29-30.

¹⁰¹ Forsås-Scott 2014, s. 77-78.

¹⁰² Öhman 2015, s. 178.

¹⁰³ Kerstin Ekman, *Rövarna i Skuleskogen* (Stockholm: Bonniers, 1988), s 324.

stormhattarna, darrgräset och stjärmarven strävat mot sin. Den har sänt vattnet genom dem, dragit saltet och näringen, väckt dem med sina stötar och vågor, sövt dem med sitt undrandragande. / Men han har sin sol inne i sig. Han rör sig med den. Ännu i nattmörkret finns den och det är den som sänder honom ut på myren och som låter honom traska i morgonfrosten och finna det han ska ha.¹⁰⁴

Solen är såklart, som i relation till växterna ovan, solen. Men den är också en metafor som vidgas och inbegriper det hörda och vinden i morrhåren. Drivkraften som fortfarande leder honom mot bytet, men inte bara med hungervärkens instinkt.

En annan återkommande metafor är den om hålet han bär inom sig.

Han kunde inte minnas. Det var bara ett stort hål inuti honom, ett gnag, en hunger efter värmen och efter det starka ljumma som fyllde munnen och efter tikens bett i nackskinnet och slicken i mungipan när hon kom in utifrån med främmande lukter i pälsen.¹⁰⁵

Och så även här:

Det fanns ett hål i honom som bara kunde fyllas med det förtrogna.¹⁰⁶

Det kan ses som solens motsats och signalerar den osäkerhet som infinner sig då subjektet inte kan orientera sig i sina omgivningar. När Den gråe känner sig som *en del av* naturen finns det plats för de ej instinktsdrivna livsuttrycken, medan alienationen i att bara befinna sig *i* den berövar subjekten dessa uttryck. Tanken leder till det humanistiska grundantagandet om placeringen av människan utanför, ovanför naturen, vilket fråntar henne en förståelse för och en empatisk hållning till den.

6.2.2 Nomadiska förståelser

En plats som får en speciell betydelse för Den gråe är den vall där han ägnar en stor del av sin tid och där förtrogenheten för miljön uttrycks. Denna förtrogenhet rubbas dock inte av föreställningar om andra varelsers ägandeskap av samma miljö. Ljud, vittring och rörelser sprider sig i miljön, men bär inte budskap om hot utan framkallar snarare känslan av förtrogenhet.

Han var inte ensam på vallen. En ekorre rasslade med krumma klor mot granbarken. Orrarna flög åter i topp när snön blev blå. De satt i skymningen och stoppade krävan full med

¹⁰⁴ Ekman 1986, s. 74.

¹⁰⁵ Ekman 1986, s. 6.

¹⁰⁶ Ekman 1986, s. 62.

björkknopp som de skulle ha i magen mot natten och kylan som smög opp ur de blå skuggorna. Han hade hört en talgoxe tjinka och kvinka hela långa eftermiddagen i solljus och drypande dagsmeja. Nu kom kylan, då tystnade den och kröp in under vindskivan på bustugans gavel. Där satt en liten klunga och höll värmen åt varandra.¹⁰⁷

Bävrarna och han hade ingenting med varandra att göra. Men de fanns där, i samma kvällsol, invid samma svarta vatten som glödgades av solljuset. Han tyckte om ljuden av dem, sällskapet.¹⁰⁸

Men det finns också okända ljud som inte går att tolka ”fast han låg med huvudet på sned och skruvade öronen”¹⁰⁹ efter dem. Människorna kommer med vassa röster, hugg, skrammel och röklukt och är oberäknliga. Det beskrivs som ett ”kaos av ljud” och ”påträngande vittring”¹¹⁰ som han vill fly ifrån.

Det främmande var hunger och sten. Det var grus och skärvor som han aldrig hade sett förut, det var timmerbilvägens nysprängda band och fläckar av dieselolja i gruset. Det var rostigt järn, plastdunkar, multnande tyg, ölburkar och sprängsten. Det skar i trampdynorna. (---)
[H]an hittade ingen skog.¹¹¹

De övergrepp på den naturmiljö som är hans hem reduceras av *det* till det okända. Den humanistiskt stöpta människans inträde är så genomträngande att det raderar skogen så som han förstår den. Men romanen kommer att sluta i att Den gråe finner kamratskap och närhet även hos mänskligheten, men för att det ska vara möjligt behöver ett annat förhållningssätt till naturen etableras. Det krävs lättare och försiktigare steg, att andetag kan höras. När kontakten med människan som kommer att bli Den gråes husbonde etableras är det genom en ”porlande och kluckande” röst som släpper ut en ”ljus ström av joller”¹¹². Det metaforiska ordalag som anspelar på vattnets rörelser som används för att beskriva mannens röst förankrar honom i naturen och återetablerar Den gråes kontakt med skogen som han tidigare tappat bort.

The nomadic style is about transitions and passages without predetermined destinations or lost homelands.¹¹³

Genom Den gråes blivande, kontakten med omgivningen, närmandet av människan och i romanens form finns spår som går att förstå genom Braidottis nomadteori. ”En hund. Men det

¹⁰⁷ Ekman 1986, s. 11.

¹⁰⁸ Ekman 1986, s. 52-53.

¹⁰⁹ Ekman 1986, s. 60.

¹¹⁰ Ekman 1986, s. 60.

¹¹¹ Ekman 1986, s. 63-64.

¹¹² Ekman 1986, s. 85.

¹¹³ Braidotti 1994, s. 25.

visste han inte.”¹¹⁴ öppnar förståelsen av ett nomadiskt subjekt utan förutbestämda destinationer, som behöver finna en plats i en obekant värld. När Den gråe som hund placeras i relation till frågeställningen *var börjar en händelse/berättelse?* öppnar det upp för vilka som kan vara subjekt i berättande framställningar. För att Hunden ska nå sitt slut behöver Den gråe förlora människan, finna sig själv och sedan återskapa den mänskliga kontakten genom ett ömsesidigt kontrakt. Det är Den gråe som väljer människan.

Folk undrade hur han fick honom uppkopplad. Men han tog honom inte med lina eller koppel.

De gråe kom själv.¹¹⁵

6.3 Didaktisk potential

Skönlitteraturens kraft består alltså inte endast av att den kan ge tillträde till imaginära världar, utan kanske framförallt (sic) av de lärdomar som dessa konfrontationer ger upphov till. När läsaren mer eller mindre motvilligt lämnar den imaginära världen för att fortsätta sitt liv i den egna världen kan vederbörande applicera sina nya insikter, förhållningssätt och kunskaper.¹¹⁶

De världar vi har mött i dessa två verk ligger på sätt och vis både nära och långt ifrån våra egna. I gymnasieungdomens vardag är en pensionerad jägmästare och en förvildad hund förmodligen ganska väsensskilda subjekt, men de verkligheter de är situerade i minner i mycket om våra egna, där möten kan leda till nya insikter och möjligheter. På grund av de subjektsfigurationer som får plats i de två verken uppstår dock stora möjligheter för främmandegörande effekter där läsaren kan tvingas ompröva sitt eget förhållande till framför allt naturen.

Då läroplanens värdegrund är vag på området och endast pratar om ”respekt för vår gemensamma miljö” och insikter om ”att hindra skadlig miljöpåverkan” öppnar sig stora utrymmen för diskussioner om hur dessa positioner bör förstås. Att det ligger ölburkar och skärvor i naturmiljöer är förstås förkastligt ur ekologiska och juridiska synvinklar, men att även timmerbilvägar och sprängsten utgör inslag som skapar kaos för en liten hund skrämmd av mänsklig aktivitet är frågor som frammanar detta förfrämligande. På samma sätt som Tolstoj presenterar hästens häpnad över begrepp som ”ditt” och ”mitt”, möter vi i *Löpa varg* dessa

¹¹⁴ Ekman 1986, s. 5.

¹¹⁵ Ekman 1986, s. 108.

¹¹⁶ Alkestrand 2016, s. 290.

begrepp från en utomståendes synvinkel, när människa och varg rörs samman och frågor om vem som äger subjektsskapet i en jaktsituation uppstår: ”den här världen var ju hans.”¹¹⁷

Genom att möta diskussioner om humanism och posthumanism och förståelsen av människan ovanför eller som en del av naturen, kan vi fundera över gränserna vi sätter för vad som är tillåtet och inte i människans jakt på ekonomiskt utvinnande av naturresurser som skogsavverkning för att bredda de mänskliga centrumen för aktivitet. Vad man kan mörda och vad man bara kan döda eller avliva. Och var gränsen för allt och alla går. Med det nomadiska subjektet öppnas en kritik för det individualiserade subjektet och i stället sträcks en hand ut mot det sammankopplade och kollektiva blivandet som bär på en potential för ett omvälvande av tankar om exempelvis den ”hållbara utvecklingen” som skrivs fram i läroplanen.¹¹⁸ Hållbar för vem, för vad?

¹¹⁷ Ekman 2021, s. 12.

¹¹⁸ Braidotti 2006, s. 119.

7. Slutsatser och sammanfattning

I den här uppsatsen har jag intresserat mig för de humanistiska och posthumanistiska idéerna som uttrycks i Kerstin Ekmans verk *Löpa varg* och *Hunden*. Utifrån de förförståelser om dessa idéer som etablerats i tidigare forskning i relation till andra verk av Ekman eller genom annan forskning med utgångspunkt i Rosi Braidottis nomadteori, har jag funnit frågor om subjektsskap och behoven av omformuleringar av de humanistiska förståelserna av människan och naturen. Dessa idéer kan, genom didaktisk potential, aktualiseras i en klassrumskontext utifrån de begrepp om *miljö, hållbar utveckling, kristen etik* och *västerländsk humanism* som framkommer i gymnasieskolans läroplan.

Läsningen av *Löpa varg* visar på att positioner situerade i rationalitet kan begränsa möjligheten att se världen ur andras ögon och att ett närmande av naturen genom att släppa världsliga åtaganden och linjära tidsuppfattningar kan vara en väg in i en annan medvetenhet om och förståelse för de miljöer som omger oss. Billing visar på liknande slutsatser i sin artikel *Jord och tid* och hennes begreppsliggörande av naturtid och kulturtid har möjliggjort en sådan tolkning.¹¹⁹ Utifrån Öhman och Jonasson har också begreppen humanism och posthumanism applicerats på verket för att genom detta möjliggöra en analys av de etiska ställningstaganden Ulf gör i förhållande till de viltattacker och jaktbrott som äger rum i romanen.¹²⁰ Analysen visar att det är svårt att hitta ett tydligt, genomgående ställningstagande för den ena eller den andra traditionen utan att gränserna däremellan suddas ut och positioner av rationalitet och ovetenhet behöver kombineras för att navigera genom livet. Med hjälp av Braidottis nomadiska subjekt har jag kunnat konstruera ett icke-enhetligt subjekt som genom en kollektiv förståelse kan förlåta och låta detta leda till att sammankopplingen förs vidare.

I *Hunden* har jag tittat på drivkrafter, ägarskap och metaforer för att ringa in och förstå Den gråe som subjekt. Genom att titta på metaforerna kan vi i solbegreppet hitta en själ som utmanar den mekaniska världsbild som tillskrivits Descartes och hans humanistiska efterlevare. Och hålet som förlust av sammanhang och förtrogenhet. Med det nomadiska subjektet kan vi se de gemenskaper situerade efter andra parametrar som framträder i Den gråes tillvaro på vallen. Och att övergreppen – inte bara rent fysiska i form av kroppar våld, utan även luktens och hörselns övergrepp, kan alienera subjektet från dess annars förtrogna miljöer. Mötet och

¹¹⁹ Billing 2009.

¹²⁰ Öhman 2016 & Jonasson 2022.

relationen mellan djur och människa kan byggas genom människans förståelse för och anpassning efter djurets villkor, i stället för det omvända.

Med den didaktiska potentialen kan vi använda dessa exempel för att peka på till exempel främliggörandets effekt i framställningen av begrepp och idéer som annars är vardagliga och osynliga. I den här läsningen har den didaktiska potentialen aktualiserats utifrån de miljö- och humanismbegrepp vi möter i gymnasieskolans läroplan och förslag på vilka frågor verken kan ställas i ett klassrum har ponerats.

På grund av uppsatsens omfångskrav har flera intressanta delar av verken fått stryka på foten. Bland annat finns det i *Löpa varg* en utförligare diskussion som den gamla, varglöpande Ulf för med sitt yngre jägar-jag och som tjänsteman på Skogsstyrelsen i färd med avverkningsarbeten. Studier av dessa motiv hade fungerat väl med de tankar om humanism, posthumanism och nomadiska subjekt som har presenterats i denna uppsats. I analysdelen av *Hunden* hade med fördel teorier eller metoder för läsning av poetiska texter kunnat ge mer fruktbara resultat i undersökningen av metaforer och hur språk konstruerar miljö.

Käll- och litteraturförteckning

Alkestrand, Malin, *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 2016).

Andersdotter, AnnSofi, *Det mörka våldet: Spåren av en subjektprocess i Kerstin Ekmans författarskap*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 2005).

Bibeln, Första mosebok 9:2-3 (Bibelkommisionens översättning)

Billing, AnnaCarin, "Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans roman Häxringarna", i *Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Humanism och posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red. Sture Packalén (Litteratur och språk, 5) (Västerås: Mälardalens högskola, 2009), s. 58-73. <https://mdh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A318672&dswid=204> [hämtad 2024-05-21].

Björck, Amelie, "Jägaren blir fångad av sitt byte – vargen", *Aftonbladet* 27/8-2021. <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/mr5gl0/jagaren-blir-fangad-av-sitt-byte--vargen> [hämtad 2024-05-21].

Braidotti, Rosi, *Nomadic subjects: embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory* (New York: Columbia University Press, 1994).

Braidotti, Rosi, *Metamorphoses: towards a materialist theory of becoming* (Cambridge: Polity Press, 2002).

Braidotti, Rosi, *Transpositions: on nomadic ethics* (Cambridge: Polity, 2006).

Ekman, Kerstin, *Hunden* (Stockholm: Bonniers, 1986).

Ekman, Kerstin, *Rövarna i Skuleskogen* (Stockholm: Bonniers, 1988).

Ekman, Kerstin, *Herrarna i skogen* (Stockholm: Bonniers, 2007).

Ekman, Kerstin, *Löpa varg* (Stockholm: Bonniers, 2021).

Forsås-Scott, Helena, *Swedish women's writing 1850-1995* (London: Athlone, 1997).

Forsås-Scott, Helena, "Strategies for Change. Narration in Kerstin Ekman's *Kvinnorna och staden* and *Vargskinnet*", i *Gränser i nordisk litteratur = Borders in Nordic literature: IASS*

XXVI 2006. (Vol. 2), red. Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson (Åbo: Åbo Akademi, 2008), s. 67-89.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/130884/zilliacus_nordisk_litteratur_2.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtad 2024-05-21].

Forsås-Scott, Helena, "Narratives from the Margin? Welfare and Well-being in Kerstin Ekman's Skraplotter", i *Scandinavica Vol 50, 2011:1* (London: Academic Press, 2011), s. 84-95. <https://www.scandinavica.net/api/v1/articles/17311-narratives-from-the-margin-welfare-and-wellbeing-in-kerstin-ekman-s-skraplotter.pdf> [hämtad 2024-05-21].

Forsås-Scott, Helena, "Telling Tales. Testing Boundaries: The Radicalism of Kerstin Ekman's Norrland", i *Journal of Northern studies Vol. 8, No. 1* (Umeå: Umeå University & the Royal Skyttean Society, 2014), s. 67-89. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A839709&dswid=-8506> [hämtad 2024-05-21].

Haverty Rugg, Linda, "Revenge of the Rats: The Cartesian Body in Kerstin Ekman's 'Rövarna i Skuleskogen'" i *Scandinavian Studies Vol. 70, No. 4* (Allen Press, 1998), s. 425-440. <https://www-jstor-org.till.biblextern.sh.se/stable/40920081?sid=primo&seq=2> [hämtad 2024-05-21].

Jarlsdotter Wikström, Jenny, *Materiella vändningar: läsningar av Parland, Lispector, Berg och Byggmästar*, doktorsavhandling (Umeå: Umeå universitet, 2020). <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1416720/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2024-05-21].

Jonasson, Anna-Karin, *Gränskronotopen och upplösningen av formens värld : en studie av gränstematiken i Kerstin Ekmans trilogi Vargskinn (1999-2003)*, doktorsavhandling (Åbo: Åbo Akademi förlag, 2022). <https://www.doria.fi/handle/10024/185102> [hämtad 2024-05-21].

Lindhé, Cecilia, *Visuella vändningar: bild och estetik i Kerstin Ekmans romankonst*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 2008).

Milles, Ulrika, "Bokrecension: Löpa varg av Kerstin Ekman", *SVT Nyheter* 28/8-2021. <https://www.svt.se/kultur/kerstin-ekman-lopa-varg-recension-ulrika-milles-svt-kultur> [hämtad 2024-05-21].

Persson, Magnus, *Kampen om högt och lågt: studier i den sena nittonhundratalsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 2002).

Pleijel, Håkan, *Ekologi: en introduktion*, 2:a uppl. (Malmö: Gleerups, 2022).

Rudels, Freja, *I berättandets makt: om tre romankroppar av Per Olov Enquist*, doktorsavhandling (Åbo: Åbo Akademi, 2016).

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/124732/rudels_freja.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtad 2024-05-21].

Schottenius, Maria, *Den kvinnliga hemligheten: En studie i Kerstin Ekmans berättarkonst*, doktorsavhandling (Lund: Lunds universitet, 1992).

Sklovskij, Victor, "Konsten som grepp", i *Modern litteraturteori – Från rysk formalism till dekonstruktion, Del 1*, red. Claes Entzenberg & Cecilia Hansson (Lund: Studentlitteratur, 1993), s. 15-32.

Soper, Kate, *What is nature?: culture, politics and the non-human* (Oxford: Blackwell, 1995).

Skolverket, *Läroplan för gymnasieskolan 2011* (Stockholm: Skolverket, 2011).

Söndagsintervjun, "Kerstin Ekman – om att försöka hitta sin plats på jorden" [Ljud], SR 12/4-2019. <https://sverigesradio.se/avsnitt/1264688> [hämtad 2024-05-21].

van Ooijen, Erik, "Att läsa naturlyrik utan Naturen", i *Ekokritiska metoder*, red. Camilla Brudin Borg, Jørgen Bruhn, Rikard Wingård (Lund: Studentlitteratur, 2022), s. 53-88.

Öhman, Marie, "Från humanism till posthumanism", i *Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Humanism och posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red. Sture Packalén (Litteratur och språk, 5) (Västerås: Mälardalens högskola, 2009), s. 74-92. <https://mdh.diva-portal.org/smash/get/diva2:338118/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2024-05-21].

Öhman, Marie, *Det mänskligas natur: posthumanistiska perspektiv hos Lars Jakobson, Peter Høeg och Kerstin Ekman* (Möklinta: Gidlund, 2015).

Wright, Rochelle, "Textual dialogue and the humanistic tradition: Kerstin Ekman's *Gör mig levande igen*", i *Scandinavian studies* 2000, vol. 72 (Allen Press, 2000), s. 279-300.